

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.6, maj 2015

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Steen Tullberg

Tilsyn ved dr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredogørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Om Aabenbaring, Kunst og Vidskab”

ved Jon Tafdrup

Indhold

- 1 Perioden
- 2 Samtidige udgivelser
- 3 Om Grundtvigs vidskab
- 4 Hensigten med *Danne-Virke*
- 5 Forarbejder
- 6 Afhandlingen
 - 6.1 Indledning, s. 201-235
 - 6.2 Naturlig og overnaturlig åbenbaring, s. 235-254
 - 6.3 Kunst, s. 254-279
 - 6.4 Det gådefulde menneskeliv, s. 279-285
 - 6.5 Sammenfatning, s. 286-298
- 7 Efterliv
- 8 Anvendt litteratur

1 Perioden

“Om Aabenbaring, Kunst og Vidskab” udkom den 20. oktober 1817 i tredje hæfte af *Danne-Virke* 3. Tidsskriftet *Danne-Virke* var Grundtvigs eget, og han forfattede (4 sider undtaget) egenhændigt det hele. Det udkom i fire bind à fire hæfter i perioden 1816-1819 med i alt 1564 tryksider. Flemming Lundgreen-Nielsen har givet en alsidig karakteristik af tidsskriftets indhold (1980, s. 850-856).

I *Danne-Virke* findes blandt andet en række afhandlinger af filosofisk og erkendelsesteoretisk karakter, sædvanligvis skrevet i polemisk opposition mod

samtiden. Grundtvig gør op med de foregående perioder, oplysningstiden og den tyske idealisme (Fichte, Kant og Schelling), herunder især naturfilosofien. Han stiller sig kritisk til materialismen og den i hans øjne tiltagende ateisme og fornuftstro.

Perioden 1813-1820 har Grundtvig retrospektivt betegnet som nogle magre år (Grundtvig 1827, s. 218; se også Bugge 1953, s. 81). Efter faderens død i 1813 havde han været ledig kapellan, men havde dog jævnligt gæsteprædiker i de københavnske kirker. Efter Landemodet i Roskilde i oktober 1814, hvor han holdt et foredrag, der i skarpe vendinger opfordrede præstestanden til at begynde at prædike det sande kristne budskab (Grundtvig 1941, s. 93-107), lukkedes kirkedørene langsomt for ham. Talen var ikke befordrende for hans mulighed for at opnå et fast gejstligt embede, og hans ansøgninger om historieprofessorater bar heller ikke frugt.

Læs mere

Den 22. august 1813 havde Selskabet for Norges Vel i Kristiania fået en ansøgning om at gøre Grundtvig til underviser på det nyoprettede universitet. I 1815 havde Grundtvig den 27. december ansøgt kongen om bl.a. at blive universitetslærer i København i nordisk mytologi og historie; et endeligt afslag fra universitetet kom den 5. februar 1816. I august eller september 1817 indsendte Grundtvig endnu en ansøgning til kongen om et historieprofessorat, der heller ikke blev imødekommet.

Anden juledag 1815 bekendtgjorde han ved en gudstjeneste i Frederiksberg Kirke, at han helt ville trække sig fra præstegerningen (Scharling 1947, s. 198); af et brev fra februar 1816 fremgår det, at han tilmed havde tænkt sig at nedlægge sin præstepen, altså opgive at føre forkyndelsen videre på skrift (Grundtvig 1924, s. 405).

Præsten i ham var dog ikke helt forsvundet, som man også kan læse i "Om Aabenbaring, Konst og Vidskab": "Evangeliet er Tiden ikke værd, thi den vil enten ikke høre det, eller den vil sove paa det [...]. Dog, stikke frem, for at vise han lever, ei meer skal Præsten her" (Grundtvig 1817d, s. 279).

2 Samtidige udgivelser

1817 blev et endog meget produktivt år for Grundtvig som forfatter. Han arbejdede løbende med at oversætte det angelsaksiske Bjovulfskvad og de store krøniker af Saxo og Snorre. Udover de i alt 785 sider af *Danne-Virke*, der kom i 1817, bidrager *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum* (1817a, herefter: *Verdenskrøniken* 1817) også betragteligt til omfanget med sine 719 sider. Sammenhængen mellem dette værk og afhandlingerne i *Danne-Virke* i samme periode er tydelig. Grundtvig gør selv opmærksom herpå i fortalen til *Verdenskrøniken* 1817: "Betragtningerne i samme [*Danne-Virke*] staae i saa nøie et Forhold til nærværende Bog, at hvem der vil have godt af den, gjør vel i at læse dem med" (s. XXIII f.). *Verdenskrøniken* 1817 er i sig selv en revision og videreførelse af *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng* (1812, herefter: *Verdenskrøniken* 1812), navnlig i form af en udvidet redegørelse for historien fra reformationen og

frem, herunder den nyere tyske åndshistorie. Grundlæggende kan artiklerne i *Danne-Virke* betragtes som Grundtvigs personlige alternativ til den nyere filosofi, som han kritiserer i *Verdenskrøniken* 1817 (Michelsen 1986, s. 59).

3 Om Grundtvigs vidskab

Vidskab har som glose en særlig betydning i Grundtvigs begrebsverden og står centralt i flere af afhandlingerne i *Danne-Virke*. I “Om det filosofiske Aarhundrede” fra det andet hæfte af *Danne-Virke* 1 (1816) knytter Grundtvig en kommentar til, hvordan termen bør anskues, nemlig som et kernerdansk udtryk for filosofi:

Philosophie er som man veed Udtryk for den menneskelige Stræben efter Viisdom ∴ fuldkommen Erkiendelse, umiddelbar Anskuelse, og med det høieste christelige Udtryk: Beskuelsen Ansigt til Ansigt. Det danske Ord vi da bedst kunne vælge til at betegne denne Stræben i sin Livlighed er udentvivl *Vidskab*, et Ord som man paa en heel Deel Steder i vor danske Bibel kan finde brugt i den Mening (Grundtvig 1816, s. 110).

Grundtvig betragter vidskab som en stadig stræben, hvilket bunder i hans kristne grundholdning, som kommer til udtryk i omtalen af den fuldkomne erkendelse som “Beskuelsen Ansigt til Ansigt”. Det er bibelordene fra 1 Kor 13,12: “Thi vi see nu ved et speil i en mørk tale [dvs. en gåde]; men da skal vi see ansigt til ansigt; nu kiender jeg det i stykke-viis, men da skal jeg erkiende, ligesom jeg og er erkiendt” (Biblia 1787).

Grundtvig beskriver vidskabens hensigt og vilkår som “Tilværelsens Forklaring”. Tilværelsen er forklaret, dvs. gennemlyst eller forvandlet til noget højere (forklarelse), når man “har klart Begreb om dens *Grund* og *Ophav*, *Vilkaar* og *Betydning*, *Hensigt* og *Maal*” (Grundtvig 1816, s. 112). Fornuften kan ikke anvendes til at forklare tilværelsen, “thi den kan dog ligesaa umulig som den legemlige Haand *fatte* noget *større end sig selv*” (s. 113). Billedet af fornuften som hånden, der kun kan gribe om det materielle (sanselige) går igen i “Om Aabenbaring, Konst og Vidskab”:

Vi har ofte bemærket, at det klareste Billede, hvorunder vi kan forestille os Fornuften er *Haanden*, og vi har viist, at Haanden maa være det der synlig svarer til Fornuften, da det er dens ypperste *Redskab*, uden hvilken vi ei kunde *overbevise* os om vor sandselige Selvstændighed, vort Legems bestemte Afsondring i Rummet, og det er derfor intet Under, at Syndefaldet var Haandens Udstrækning efter den forbudne Frugt, thi det var den nødvendige *Yttring*, af hvad Fornuften indvortes gjorde, i det den, mod Samvittighedens Forbud, erklærede sig *fri*, og vilde handle paa sin egen Haand (Grundtvig 1817d, s. 255).

4 Hensigten med *Danne-Virke*

I fortalen til *Danne-Virke* 3 rekapitulerer Grundtvig sin hensigt med at skrive og udgive selve tidsskriftet. Han vil med bidragene forsøge at skabe et åndeligt dansk forsvarsværk, som kan stå fast i tiden. Grundvolden er troen og kristendommen:

thi det var jo umuligt, at en Lærdom der aabenbarer Guds Forhold til Verden og Mennesket, Menneskets Bestemmelse, og Maaden, hvorpaa samme ene kan opnaaes, at

den Lærdom kunde være sand, uden at finde sin Stadfæstelse overalt i Verden og Mennesket o: i alt Timeligt (Grundtvig 1817b, s. X).

Troen bør være grundlag for filosofi og erkendelse, hvad teologen Anders Holm har formuleret således: “Grundtvig var (...) af den opfattelse, at forskellen mellem ham og samtidens filosofi var, at hvor filosoferne ville begribe, hvad de skulle tro, troede han, hvad han skulle begribe” (Holm 2001, s. 77).

5 Forarbejder

I første hæfte af *Danne-Virke* 3, der udkom den 12. juli 1817, slutter Grundtvig afhandlingen “Om Sandhed, Storhed og Skiønhed” med at love en udredning af begreberne “Poesie, Kunst og Vidskab” (Grundtvig 1817c, s. 62). Som manuskript findes tre udkast til en afhandling, der bærer denne overskrift, mens et fjerde har en overskrift, hvor “Poesie” er erstattet af “Billedsyn” (jf. [tekstredøgørelsen](#)); disse udkast ligger ret langt fra det trykte resultat, hvor “Aabenbaring” har fået plads i titlen (om udkastene se Scharling, s. 191-194, og Toldberg 1950, s. 227-229).

Både i forarbejderne og i det endelige resultat tegner “Om Aabenbaring, Kunst og Vidskab” sig som en kristen poetik, altså en kristen kunslære. Lundgreen-Nielsen kalder afhandlingen for “det hidtil udførligste offentliggjorte bidrag til Grundtvigs dogmatiske visionsæstetik” (1980, s. 760).

“Om Aabenbaring, Kunst og Vidskab” er et vendepunkt i rækken af *Danne-Virke*-afhandlinger, som Grundtvig selv noterer: han vil nu gå nye veje og vise, hvor langt han har drevet “Sammensmeltningen af de almindelige Sandheder og Menneskets historiske Liv” (Grundtvig 1817d, s. 211).

6 Afhandlingen

“Om Aabenbaring, Kunst og Vidskab” er af Grundtvig kun nødtørftigt opdelt to steder af et mellemslag (en blank linje s. 241 og 285); ellers består afhandlingen af små 100 siders løbende tekst. Bent Christensen opererer med fem hoveddele, som i det følgende danner grundlag for en kort gennemgang af afhandlingen (1998, s. 155):

6.1 Indledning, s. 201-235

Indledningsvis vender Grundtvig sig mod tidsskriftet *Athene*, hvis hovedudgiver var Christian Molbech, Grundtvigs ungdomsven; mellem de to havde der været kold luft siden Grundtvigs udgivelse af *Verdenskrøniken* 1812 (se indledningen hertil, [afsnit 3](#)). I julinummeret 1817 havde Peder Hjort kaldt Grundtvigs teologi “et dødt Legeme, og hans Philosophie en qvælende Røg” (Hjort 1817, s. 79), hvilket Grundtvig forholder sig til s. 202 i afhandlingen.

I et tilbageblik opsummerer Grundtvig sine grundholdninger til filosofien og teologien. Han har i sine arbejder modsat “Tidens store Philosopher” bestandig holdt sig “ved Jorden o: ved Historien” (203). At historien er vejen til forklarelse og oplysning, er en af hans hovedpåstande (205) og hænger sammen med hans anden påstand, der med en allusion til Præd 3 lyder, at “Alt hvad der haver sin Verden *sin*

Tid og sit Sted” er bestemt af Gud (206).

Den kristne åbenbaring skal udvikles ved at betragte sammenhængen mellem dens dele og dens forhold til de troende; det er det teologiske system, der skal belyses (211 f.). Fornuften i sig selv er ikke redskabet dertil, for “*Samlingen* i Hjernen er kun en løs Forbindelse” (214). Det er ifølge Grundtvig en vildfarelse i hans egen tidsalder at tro, at man kan finde sandheden ved hjælp af fornuften. Grundtvig kritiserer de teologiske skoler (den teologiske vidskab) for at tage filosofien i deres tjeneste. Et teologisk system er godt, men videnskaben kan aldrig levere et fuldendt system (222).

For Grundtvig har kristendommen ikke brug for filosofien til at opfylde sin egentlige bestemmelse: “ved Troen at opreise og saliggjøre den faldne Slægt” (226). Grundtvig gør klart, hvordan han definerer begrebet fornuft, herunder dets rodfæstelse i legemet, der igen må anskues og forstås i sin billedlighed med Gud (228; jf. 1 Mos 1,26). Legemet er skabt og eksisterer i historien, og fornuften synes skikket til at kunne begribe det materielle (sanselige), men heller ikke mere, da mennesket så ville være Gud overlegen (229).

Herefter forholder Grundtvig sig til naturen og historiens rolle og kan konkludere, at verden er historisk, og at mennesket burde kunne erkende fornuftens begrænsninger, da den er bundet til tid og sted i mennesket, og dermed ikke vil være i stand til at forklare det oversanselige (234; se også Christensen 1998, s. 186-188). Der skal altså noget andet til; fornuften må opgive sin selvstændighed og sætte sig “under Troens Vinger” (235).

6.2 Naturlig og overnaturlig åbenbaring, s. 235-254

Over de følgende 20 sider reflekterer Grundtvig over begreberne ‘åbenbaring’ og ‘vidskab’. Sandheden er åbenbaret for mennesket, og med fornuften underlagt troen må hjertet granskes for den sande troværdige åbenbaring. Det er ifølge Grundtvig dén åbenbaring, der skænker hjertet fred og enighed, og som er i overensstemmelse med vores samvittighed, der åbner for, at forstanden kan fatte det oversanselige (235 f.).

Fornuften har altså en underordnet betydning, men er dog ikke opgivet. Dens rolle er dobbelt: den skal bedømme, hvad der skal inkluderes i troen, samt fungere som den kraft, der med Aukens ord “syntetiserer, hvad mennesket modtager gennem sanserne og åbenbaringen” (Auken 2005, s. 320).

Grundtvig definerer herefter ‘åbenbaring’ som “Kundgiørelse af noget Hemmeligt” (236) og kritiserer Fichte, der i sin *Versuch einer Kritik aller Offenbarung* (1792) ifølge Grundtvig mener, at en åbenbaring intet hemmeligt bringer for dagen. Åbenbaring af hemmeligheder findes, og af dem skal man lære vidskab (237).

Der findes to former for åbenbaring, den naturlige og den overnaturlige, hvor evnen til at fatte den første af skaberen er indlejret i mennesket i form af indbildningskraften, dvs. evnen til at have forestillinger og skabe billeder. Det kalder Grundtvig “det indvortes Øie” (238). Imidlertid er denne åbenbaring ikke sikker, idet indbildningskraften er påvirket af syndefaldet (242; jf. også Auken 2005, s. 321-324). Indbildningskraften kan have afstedkommet usande og modsigende forestillinger; der

er derfor behov for en overnaturlig (theopneustisk) åbenbaring, der oplyser om menneskets fald og mulige oprejsning (248; se Auken 2005, s. 321).

Den naturlige åbenbaring omhandler de begribelige hemmeligheder, mens den overnaturlige tager sig af de ubegribelige: "Troen paa de ubegribelige Hemmeligheder maa avle Forstand til at begribe de øvrige" (251). Herefter forklarer Grundtvig med et billede, hvordan forestillingen om det sanselige er håndens område, mens forestillingen om det oversanselige forklares af dets virkninger i tiden, altså i historien. Er indtrykket stærkt og kærligt, kan mennesket søge at afbilde forestillingen (253). Her begynder Grundtvig så småt at pege på kunstens rolle.

6.3 Kunst, s. 254-279

Som med vidskaben skal man vende sig til hjertet for at begribe kunsten; kunsten bliver til i forbindelsen mellem oversanselige forestillinger og sanselige ting, hvori forestillingerne kan afbildes (254). Grundtvig redegør derefter for syndefaldsbilledet af hånden (der rækker ud efter æblet) som redskab for fornuften, mens hjertet er det følede i os, der er modtagelig for indtryk. Fornuft uden følelse kan ikke skabe billeder, blot håndværk (256).

Det oversanselige skal forstås ud fra historien, og Grundtvig vender sig nu til kunstens fødsel og det ældste kunstværk, nemlig verden og mennesket som guddommelige skabninger. Hvad mennesket kalder åbenbaring og kunst, er en symbolsk afbildning af den guddommelige skaberkraft udtrykt i skaberordet (260). Ordet er kunstens ophav og grundlag for synet, hvad Grundtvig dog opgiver at gøre begribeligt; han påstår for det første, at åbenbaring og ord i den evige sandhed er ét, og for det andet, at dette også gør sig gældende hos mennesket, da ordet "netop er Aabenbaringens Legeme, der giennem Tiden skal forklares, begynder med *Billede*, ender med *Sandhed* og forklarer derved at Billede og Sandhed ere Eet i det evige Ord" (263). Billedsproget (digtekunsten) kan afbilde tingenes åndelige forhold, i modsætning til hverdagssprogets betegnelse af den materielle verden (265).

Blandt kunstformernes forskellige udtryk hævder Grundtvig digterkunstens forrang. Det er den svært hørbare guddomsrøst, der frembringer anelsen, som udbryder i sang. Digtekunsten er sammensmeltningen af syn og sang, en proces i hjertet, hvis udtryk atter går til hjertet og fremdeles danner klarere udtryk, indtil hele åbenbaringen står forklaret (275 f.; se også Lundgreen-Nielsen 1980, s. 759). Han fremhæver Goethes "Gränzen der Menschheit" (trykt 1789, formentlig skrevet 1781) som et forbilledligt eksempel på fremførelse af sangen (267).

6.4 Det gådefulde menneskeliv, s. 279-285

Grundtvig skelner mellem tre virkninger af ånden i menneskelivet: henrykkelse (om det sanseliges storhed som billede af det evige), henrivelse (om det sanseliges skønhed som åndens billede) og oplysning (om det sanseliges forklaring i ånden). Virkningerne ser han afspejlet i samme rækkefølge i historien, desværre uden inderlig sammenhæng; de er splittet, hvor de burde have vekselvirket (280 f.). Det gjorde de i Palæstina; det ser man i ordet derfra, nemlig i Det Gamle Testamente (281).

Jødedommen frakender han indblik i den overnaturlige åbenbaring på linje med de hedenske folkefærd, som har skabt deres myter som skyggebilleder af sandheden. Storheden i Det Gamle Testamente skal findes i et kristent lys, altså gennem Det Nye Testamente (284). Auken har behandlet Grundtvigs opfattelse af myternes funktion i vidskaben og peger på, at for Grundtvig synes myterne at være en del af den naturlige åbenbaring. De medvirker til at oplyse om menneskets oprindelige og gældende vilkår og er således en del af afklaringen, som er målet for den sande vidskab (Auken 2005, s. 324).

6.5 Sammenfatning, s. 286-298

På de sidste sider sammenfatter Grundtvig afhandlingen, som han i øvrigt finder ufuldstændig. Tilegnelsen af åbenbaringen sker gennem kunsten, og her har digtekunsten forrang i kraft af tilknytningen til skaberordet. Trangen til at søge oprejsning efter syndefaldet har i historien afstedkommet en række myter, der vidner om, at åbenbaringen hører til menneskets natur (286). Den tabte enhed mellem natur og historie er forsøgt genoprettet først af hedningene, senere af de kristne før Luther og af humanisterne, dog med et resultat, der fremstår som en skygge af sand kirkelig kunst og vidskab (298). Det er altså alene den (i luthersk forstand) sande kristelige kunst, der kan “forvandle og forklare det Sandselige, som er ved Faldet blevet Død og Forkrænkelighed undergivet” (293).

7 Efterliv

Som de fleste af afhandlingerne i *Danne-Virke* levede “Om Aabenbaring, Konst og Vidskab” et stille liv efter offentliggørelsen. Kun de tre første hæfter af tidsskriftets første årgang (1816) blev anmeldt (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 699). “Om Aabenbaring, Konst og Vidskab” blev ikke genudsendt i Grundtvigs egen levetid.

8 Anvendt litteratur

- Auken, Sune (2005) *Sagas spejl. Mytologi, historie og kristendom hos N.F.S. Grundtvig*. København.
- *Biblia, / Det er / Den ganske Hell. Skriftes / Bøger, / Ved / Hans Kongl. Majests. / Vor allernaadigste Arve-Herres / Kong Christian / Den Syvendes / Christelige Omsorg, / med Fliid og efter Grund-Texten efterseete og rettede ?[sic] saa / og med mange Paralleler og udførlige Summarier forsynede* (1787). København.
- Bugge, Knud Eyvin (1953) “Grundtvigs landemodetaler” i *Grundtvig-Studier* 1953, s. 81-102. København.
- Christensen, Bent (1998) *Omkring Grundtvigs Vidskab. En undersøgelse af N.F.S. Grundtvigs forhold til den erkendelsesmæssige side af det kristelige nødvendige Livsengagement*. København.
- Fichte, Johann Gottlieb (1792) *Versuch einer Critik aller Offenbarung*.

Königsberg.

- Goethe, Johann Wolfgang (1789) "Gränzen der Menschheit" i *Goethe's Schriften*, udg. Georg Joachim Göschen, bind 8, s. 212-214. Leipzig.
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816-1819) *Danne-Virke et Tids-Skrift* 1-4. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) "Om det filosofiske Aarhundrede" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 2, s. 107-130. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817a) *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817b) "Fortale" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 3, s. IX-XIV. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817c) "Om Sandhed, Storhed og Skjønhed" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 3, s. 17-62. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817d) "Om Aabenbaring, Konst og Vidskab" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 3, s. 201-298. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1827) "Om Religions-Frihed" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 8. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924-1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig* 1-2, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig, bind 1: (1807-1820) (1924). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1940-1949) *N.F.S. Grundtvig. Værker i Udvalg* 1-10, udg. Georg Christensen & Hal Koch, bind 2 (1941). København.
- [Hjort, Peder] (1817) "Reflexioner over Litteraturen" i *Athene, et Maanedsskrift*, juli, s. 74-96. København.
- Holm, Anders (2001) *Historie og efterklang. En studie i N.F.S. Grundtvigs tidsskrift Danne-Virke*. Odense.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Michelsen, William (1986) "Om Grundtvigs tænkning og den nyere tids filosofi. Introduktion til Danne-Virke II" i *Grundtvig-Studier* 1986, s. 56-70. København.
- Scharling, C.I. (1947) *Grundtvig og Romantiken belyst ved Grundtvigs Forhold til Schelling*. København.
- Toldberg, Helge (1950) *Grundtvigs Symbolverden*. København.

